

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Italië: testcase voor Europees migratiebeleid

Italië is de Europese voorloper in bevolkingskrimp en behoort ook tot de top vijf van de immigratielanden van Europa. Omdat sommige landen, met name in Afrika en het Midden-Oosten, nog een snelle groei vertonen, zal Europa zich moeten afvragen of het grote aantallen migranten uit die landen kan en wil ontvangen. Italië zal hierop als eerste een antwoord moeten vinden.

.....
 door Pieter Omtzigt

Tweede Kamerlid voor het CDA.

ITALIË IS VOORLOPER OP HET TERREIN VAN bevolking voor de rest van de westerse wereld. Na de Tweede Wereldoorlog was er nog sprake van groei, maar de geboortecijfers liepen in de jaren zeventig snel terug. De levensverwachting is dankzij het mediterrane klimaat en de eetgewoonten één van de hoogste ter wereld. Politieke instabiliteit is een constante factor. Forse ingrepen worden zelden bijtijds genomen.

LA MAMMA

De mythe van de Italiaanse mamma met haar grote gezin is hardnekkig en wordt nog steeds gevoed door mooie Bertollireclames (van het Nederlands-Britse Unilever) vol kinderrijke families met meer generaties in een rustieke omgeving. In werkelijkheid heeft het naoorlogse Italië nooit grote gezinnen gekend. In Nederland was in de jaren vijftig en zestig het geboortecijfer hoger dan in Italië. Eigenlijk loopt het aantal geboortes terug sinds het land één staat werd in 1871.

De eerste eeuw van de Italiaanse staat schommelde het aantal geboortes jaarlijks tussen 900 duizend en 1,1 miljoen.¹ Het geboortecijfer van meer dan twee kinderen per vrouw leidde tot een bevolkingstoename, maar

andere factoren (bloedige oorlogen, emigratie en kindersterfte) zorgden ervoor dat de bevolking per saldo niet veel toenam.

Daarna nam het aantal geboortes in een decennium (1970-1980) met 40 procent af en is nooit meer hersteld.

Het grote gezin is Italië is dan ook een hardnekkige mythe

Het grote gezin is Italië is dan ook een hardnekkige mythe. Een ander deel van de Italiaanse mythe is wel realiteit: kinderen, vooral mannen, blijven langer bij hun moeder wonen dan in welk ander land dan ook.

Er wordt zelfs een groep mannen geïdentificeerd die na een mislukt huwelijk terugkeren naar het ouderlijk huis.

HET OUDE ITALIË

Italië kent één van de hoogste levensverwachtingen ter wereld. De levensverwachting stijgt, net als in Nederland, nog altijd zeer snel.² Italië is zo één van de drie vergrijsde landen ter wereld geworden. De mediane (middelste) leeftijd is met 42,1 jaar zeer hoog. Alleen in Japan en Duitsland is die op dit moment nog hoger. Het is geen toeval dat deze drie landen een alliantie vormden in de jaren dertig en veertig onder fascistische regeringen met een progeboortebeleid. Na de val van deze regimes is een vorm van geboortebeleid een besmet begrip gebleven voor een grote groep mensen. Ik ken weinig studies die ingaan op de gevolgen van een fel geboortebeleid, maar ze zouden zeer zeker relevant zijn. Niet in de laatste plaats om te voorspellen wat de reactie in China zou zijn bij het loslaten van de daar heersende eenkindpolitiek.

Een mediane leeftijd van 42 heeft een aantal directe gevolgen: de gemiddelde kiezer is rond de 58 en is al met pensioen of denkt daar sterk aan. Hervormingen in de pensioenen liggen daarom dan ook buitengewoon gevoelig. Gepensioneerden blijven lid van hun vakbond en hebben daarvoor nog reële invloed. Dit effect is veel sterker dan in Nederland, al heeft de recente fusie van de FNV en de ANBO wel geleid tot een versterking van het geluid van gepensioneerden bij de vakbeweging.

Italië begon relatief vroeg met een kapitaaldeckingsstelsel, waarin deelname verplicht was (1919). De Italiaanse staat nam langzamerhand alles over en in 1969 was het stelsel een compleet omslaggefinancierd stelsel geworden. In die tijd was dat vanwege een relatief jonge bevolking ook geen direct macro-economisch probleem, maar het voordeel van de omzetting, waarbij snel rechten konden worden toegekend en kapitaal opgegeten, is politiek evident.

De jaren tachtig werden dramatisch voor de overheidsfinanciën. De overheidsschuld explodeerde van 60 procent van het BBP naar meer dan 100 procent. Het werd snel duidelijk dat de pensioenen een groot onderdeel van het probleem waren geworden. Zeker toen in de publieke sector pensioenen konden worden toegekend na 15 jaar, 6 maanden en 1 dag in dienst te zijn geweest.

Door de labiliteit van ongeveer één regering per jaar en het imminente ineensstorten van de eerste republiek, die steunde op de oppermachtige christendemocratische partij, was serieuze hervorming tot mislukken gedoemd.

In de chaos bij de vorming van de tweede republiek zagen hervormers hun kans schoon en vond de eerste grote hervorming plaats onder de socialist Giuliano Amato. Met de rug tegen de muur en een volstrekt lege schatkist kwam er in 1992 eindelijk een hervorming.

BIJWERKINGEN

De vrijwel ontbrekende hervorming op pensioengebied en een verouderende vakbeweging leiden tot een zwakke positie van jongeren in de Italiaanse samenleving. In een land waarin het aantal 66-jarigen groter is dan het aantal 18-jarigen, is ook de politieke invloed van die eerste groep groter. Dat leidt tot extreme vormen van intergenerationele uitpersing:

- * Al jaren gaat bijna twee derde van de sociale zekerheid op aan pensioenen en het overige merendeels naar de gezondheidszorg, ook ten goede van de ouderen. Ondersteuning voor gezinnen is nagenoeg afwezig, een soort bijstand eveneens.
- * De arbeidsmarkt kent extreme vormen van ontslagbescherming voor mensen met een vast arbeidscontract. Ontslag is vrijwel onmogelijk. Hervormingen verlopen moeizaam en houden vooral in dat jongeren tijdelijke contracten krijgen met een lage ontslagbescherming, een lager salaris en minder pensioenopbouw.
- * De publieke voorzieningen voor gezinnen met kinderen zijn bijna afwezig. Kinderbijslag is zeer laag. Slechts 6 procent van de kinderen onder 3 jaar zit in de kinderopvang en veel scholen gaan om 1 uur dicht.

Het gevolg is dat er een hoge jeugdwerkloosheid heerst en dat jongeren veel tijd nodig hebben om zich te settelen. Italianen verlaten dus daarom steeds later hun ouderlijk huis. Dit betekent ook op grote schaal uitstel van het ouderschap. De gemiddelde vader is nu bijna 35 bij de geboorte van zijn eerste kind. De vooraanstaande positie van Italië in het onderzoek naar experimenten met fertiliteitbevordering is geen toeval, maar een marktreactie.

MIGRATIE

Ondanks alle problemen heeft Italië zich na de Tweede Wereldoorlog snel ontwikkeld. Toch was ook in de jaren vijftig, zestig en zeventig sprake van massale emigratie van Italianen. Miljoenen Italianen vertrokken naar Duitsland, de Verenigde Staten en Zuid-Amerika. Het ging hier om een massale beweging met grote sociale en economische impact. Deze trend is de afgelopen decennia fundamenteel omgeslagen. Dit leidt tot aanzienlijke politieke en maatschappelijke spanningen rond de ineens grote immigratiestroom.

De immigratie verloopt anders dan in Nederland dat eerst gericht gastarbeiders heeft geworven en vervolgens een relatief liberaal toelatingsbeleid voor vluchtelingen heeft ontwikkeld. Italië kent veel arbeidsmigratie, bijvoorbeeld voor de directe zorg thuis. Door het ontbreken van een AWBZ en de noodzaak voor hulp thuis, leven er ongeveer 600.000 buitenlanders in het land, die rechtstreeks in dienst zijn van huishoudens.

Buitenlanders verrichten, net als elders in Europa, veel laaggeschoolde en zware arbeid. Hoewel de werkloosheid hoger is, betekent het ontbreken van een sociaal vangnet voor de mensen onder de 65 wel dat er een veel grotere werkprikkel ontstaat. De Italiaanse familie is nog altijd de belangrijkste bron van sociale zekerheid. Maar juist dat vangnet, dat meer generaties kan omvatten, is niet aanwezig bij immigranten. Uitbuiting grenzend aan slavernij haalt regelmatig het nieuws.

Relatief nieuw zijn groepen mensen die vanuit Afrika per boot in het zuiden aankomen. Dit leidt tot massale politieke verontwaardiging en het uitroepen van de noodtoestand door de autoriteiten.

EEN DEMOGRAFISCHE CRISIS?

Italië behoort nu tot de club landen waar het aantal sterfgevallen hoger ligt dan het aantal geboortes. Slechts de redelijk grote toestroom van buitenlanders en herhaalde legalisering en herhaalde legalisering en herhaalde legalisering leiden nog tot een bevolkingstoename. In academische kring lijkt men dit te beseffen, maar de politieke discussie gaat toch vaak over buitenlanders.

Er is een dubbele houding ten opzichte van migranten. Naar aanleiding van een brute moord op een vrouw in Rome, zijn noodwetten aangenomen waarmee ook EU-onderdanen kunnen worden uitgezet. Deze wetten lijken vooral bedoeld voor de Roma uit Roemenië. Dit land heeft nu de grootste allochtone gemeenschap in Italië, mede door de taalverwantschap met het Roemeens.

De politieke discussie is fel antibuitenlander, vooral door Lega Nord, dat

overigens ook stelling neemt tegen Italianen uit Rome en het Zuiden. Eén van de affiches van de verkiezingscampagne van dit jaar liet een Indiaan zien met de slogan: ‘Zij leven nu ook in reservaten’, een sterke verwijzing naar het gevoel door buitenlanders te worden overvleugeld.

VERDERE DALING VAN HET AANTAL GEBOORTES?

Het diepste probleem zit elders: er ontstaat binnenkort een echo van de daling van 40 procent in het aantal geboortes in de jaren zeventig. Als het aantal kinderen per vrouw niet snel toeneemt, zal er over de komende jaren autonoom een forse nieuwe daling zijn in het aantal geboortes en dus een versnelling van het verouderingsproces.

De Verenigde Naties en de Italiaanse overheid houden rekening met een forse migratie naar Italië de komende vijftig jaar. Volgens de VN zal Italië een top vijf migratieland zijn met gemiddeld 139.000 immigranten per jaar.

Ik schat de kans op blijvende massale emigratie vanuit landen in Oost-Europa laag, vanwege hun eigen bevolkingsafname en vanwege het effect van de Europese Unie. Sommige landen weten door goede economische instituties snel te profiteren van het EU-lidmaatschap en komen snel op het welvaartsniveau van de Unie (in het verleden Ierland, op dit moment Polen en de Baltische staten). Deze landen blijven vanwege hun economische groei geen emigratieland.

Andere landen hebben meer moeite om dit proces te doorlopen, zoals nu Bulgarije en Roemenië, maar ook zij zullen aansluiting vinden.

Met andere woorden, in Europa zullen geen plekken meer zijn met een forse bevolkingsgroei en tegelijkertijd zullen er veel krimpsituaties zijn. Daar zijn we overigens nu al aangekomen. Slechts bij een ruime interpretatie van ‘naties in Europa’ zijn op dit moment plekken te vinden waar het geboortecijfer boven de twee per vrouw ligt: IJsland, Azerbeidzjan, Kosovo en Turkije. In alle andere landen is het geboortecijfer nu gedaald tot onder de twee.

En misschien zit daar wel de grootste uitdaging voor Italië en voor de rest van Europa. Europa is de uitzondering in de wereld. Waar andere continenten nog bevolkingsgroei kennen, begint Europa in bevolkingstermen marginaal te worden. In 1950 woonden van elke 100 wereldburgers er 21 in Europa, Dit aantal zal dalen naar 7 van de 100 in 2050.³

Deze dynamiek zal ook gevolgen hebben op het internationale politieke toneel. In 1950 had Europa – met bijna drie keer zoveel inwoners als Afrika – Afrika gekoloniseerd. In Afrika wonen nu meer mensen dan in Europa en er worden veel meer kinderen geboren.

Bulgarije en Italië verliezen aan ‘bevolkingsbelang’ en zullen op lange termijn ook inleveren in stemrechten en zetels in het Europees Parlement. Maar de Europese landen zullen als geheel aan alle kanten in bevolking

Een kernvraag voor Europa zal zijn of het grote aantallen migranten wil en zal ontvangen

worden voorbijgestreefd. Twee markante voorbeelden zijn de Democratische Republiek Congo — qua inwonertal in 1950 niet veel groter dan haar kolonisator België — en Afghanistan.⁴

Een kernvraag voor Europa zal zijn of het grote aantallen migranten uit deze landen wil en zal ontvangen. Vanwege zijn strategische ligging, de teruggang in bevolking en de grote vraag naar hulp voor ouderen en gezinnen, zal Italië weer als eerste een antwoord moeten vinden.

Noten

- 1 Van 1.010.000 geboorten in 1871 (en 906.000 in 1970) is het aantal geboorten teruggelopen tot 563.000 in 2007. Tussen 1970 en 1981 nam het aantal geboorten drastisch af van 906.000 tot 623.000.
- 2 Italië 2007: 78,6 voor mannen en 84,1

voor vrouwen, voor Nederland is dat 78,1 en 82,4 en voor Rusland 61,5 en 74,0. Bron: Eurostat

- 3 Bron: Bevolkingsprognose VN, editie 2006.
- 4 Zij groeien nog van 62.632 in 2007 naar 186.837 en van 27.145 naar 79.423. Bron: Bevolkingsprognose VN, editie 2006.